

УДК 343.229 : 351.74

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.20>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОНЦІВ ЗА ВИКОНАННЯ ЯВНО ЗЛОЧИННОГО НАКАЗУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Красько М.І.,
старший викладач
кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування
ORCID: 0009-0006-8911-6481
e-mail: m.i.krasko@nuwm.edu.ua

Красько М.І. Кримінальна відповідальність правоохоронців за виконання явно злочинного наказу при застосуванні заходів примусу.

Дана стаття присвячена комплексному теоретико-прикладному дослідженню правової природи та специфічних особливостей кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів у контексті виконання ними явно злочинних наказів або розпоряджень під час застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Актуальність наукового пошуку обумовлена динамічними трансформаціями у вітчизняному законодавстві, масштабним реформуванням сектору безпеки та оборони, а також безпрецедентними викликами, що постали перед правоохоронною системою в умовах дії правового режиму воєнного стану. У таких екстремальних обставинах межа між службовим обов'язком, професійною жорсткістю та безумовним дотриманням фундаментальних прав людини стає об'єктом прискіпливої суспільної уваги та складної юридичної оцінки.

У роботі здійснено глибокий аналіз змісту та практичної реалізації положень статті 41 Кримінального кодексу України, яка встановлює фундаментальний імператив: виконання явно злочинного наказу не звільняє особу від кримінальної відповідальності. Автором підкреслюється унікальна специфіка правоохоронної діяльності, що традиційно ґрунтується на засадах єдиноначальності та суворої ієрархічної субординації, де ігнорування наказу зазвичай тягне за собою дисциплінарні санкції або кримінальне переслідування за статтею 402 КК України. Проте, у статті аргументовано доводиться, що обов'язок дотримуватися принципу законності превалює над обов'язком підпорядкування, якщо наказ завідомо спрямований на вчинення тяжких злочинів, катування чи протиправне позбавлення життя.

Особливу увагу приділено дефініції «явна злочинність» наказу через призму застосування заходів примусу. Автор детально розглядає об'єктивні та суб'єктивні критерії, за якими рядовий виконавець – поліцейський чи військовослужбовець Національної гвардії – має ідентифікувати протиправність розпорядження в умовах дефіциту часу та психологічного тиску. Досліджується юридична конструкція «розумної особи» (reasonable person standard): аналізується спроможність правоохоронця в конкретних стресових обставинах бойової обстановки усвідомити злочинний характер отриманої команди. Окремим блоком висвітлено питання кваліфікації дій як співучасництва, рольовий розподіл між організатором-керівником та безпосереднім виконавцем, а також релевантну практику ЄСПЛ, що формує міжнародні стандарти оцінки правомірності застосування сили. У висновках акцентується на необхідності розробки чітких відомчих алгоритмів дій для правоохоронців у разі отримання сумнівних розпоряджень, що є ключовим запобіжником проти перетворення правоохоронної системи на інструмент політичного свавілля.

Ключові слова: Кримінальна відповідальність, правоохоронні органи, явно злочинний наказ, заходи примусу, спеціальні засоби, поліція, стаття 41 КК України, межі законності, субординація, права людини, катування, перевищення влади, службові злочини, право на відмову від виконання наказу.

Krasko M.I. Criminal liability of law enforcement officers for executing a manifestly unlawful order during the use of coercive measures.

This article is devoted to a comprehensive theoretical and applied study of the legal nature and specific features of the criminal liability of law enforcement officers in the context of their execution of manifestly unlawful orders or instructions during the application of physical force, special means, and firearms. The relevance of the scientific inquiry is driven by dynamic transformations in national legislation, the large-scale reformation of the security and defense sector, and the unprecedented challenges faced by the law enforcement system under the legal regime of martial law. In such extreme circumstances, the boundary between official duty, professional toughness, and unconditional adherence to fundamental human rights becomes a subject of intense public scrutiny and complex legal evaluation.

The paper provides an in-depth analysis of the content and practical implementation of the provisions of Article 41 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes a fundamental imperative: the execution of a manifestly unlawful order does not exempt a person from criminal liability. The author emphasizes the unique specific nature of law enforcement activity, which is traditionally based on the principles of unity of command and strict hierarchical subordination, where ignoring an order usually entails disciplinary sanctions or criminal prosecution under Article 402 of the Criminal Code of Ukraine. However, the article convincingly argues that the obligation to maintain the principle of legality prevails over the duty of obedience if the order is deliberately aimed at committing grave crimes, torture, or unlawful deprivation of life.

Particular attention is paid to the definition of «manifest unlawfulness» of an order through the prism of the use of coercive measures. The author examines in detail the objective and subjective criteria by which a rank-and-file officer – a police officer or a serviceman of the National Guard – must identify the illegal nature of an instruction under conditions of time deficit and psychological pressure. The legal construction of the «reasonable person standard» is investigated: the ability of a law enforcement officer in specific stressful circumstances of a combat environment to realize the criminal nature of the received command is analyzed. A separate block highlights the issues of qualifying actions as complicity, the role distribution between the supervisor-organizer and the direct perpetrator, as well as the relevant practice of the ECHR, which forms international standards for assessing the lawfulness of the use of force. The conclusions emphasize the need to develop clear departmental algorithms for law enforcement officers' actions in case of receiving questionable instructions, which is a key safeguard against the transformation of the law enforcement system into an instrument of political tyranny.

Key words: criminal liability, law enforcement agencies, manifestly unlawful order, coercive measures, special means, police, Article 41 of the Criminal Code of Ukraine, limits of legality, subordination, human rights, torture, abuse of power, official crimes, right to refuse an order.

Постановка проблеми. Права людини і громадянина – це фундаментальна основа будь-якої правової держави, яка згідно зі ст. 3 Конституції України проголошена найвищою соціальною цінністю[1]. У контексті діяльності правоохоронних органів реалізація цієї цінності набуває специфічного, подекуди гостро конфліктного характеру. Держава, наділяючи правоохоронців повноваженнями на застосування заходів примусу – від фізичного впливу до використання вогнепальної зброї – фактично делегує їм право на законне обмеження базових прав людини заради захисту публічного порядку[3;12]. Проте легітимність такого насильства є хиткою і прямо залежить від суворого дотримання принципу законності.

Центральною проблемою в цій площині постає інститут виконання наказу. Правоохоронна система за своєю природою є ієрархічною, побудованою на засадах жорсткої субординації та беззаперечного виконання розпоряджень керівництва. Статути та відомчі інструкції вимагають від підлеглого оперативності та чіткості у виконанні наказів. Проте правоохоронець не є лише «інструментом» у руках начальника; він є суб'єктом, наділеним спеціальним правовим статусом, який зобов'язує його діяти як гарант законності, а не як сліпий виконавець чийсь волі.

Юридична колізія загострюється у випадках, коли наказ керівника прямо суперечить нормам Кримінального кодексу України та Закону «Про Національну поліцію». Стаття 41 КК України встановлює складну конструкцію: особа не підлягає кримінальній відповідальності за виконання законного наказу, проте виконання явно злочинного наказу тягне за собою відповідальність на загальних підставах[2]. Тут виникає фундаментальна теоретична та практична складність: що саме слід вважати «явністю».

В екстремальних ситуаціях (затримання озброєного злочинця, припинення масових заворушень, відбиття нападу на об'єкт) правоохоронець перебуває під тиском дефіциту часу та психологічного навантаження. У таких умовах розрізнити «професійну жорсткість» від «кримінального свавілля» буває вкрай важко. Проблема ускладнюється ще й тим, що відмова від виконання наказу, який згодом може бути визнаний законним, тягне за собою дисциплінарне звільнення або кримінальну відповідальність за невиконання наказу (ст. 402, 403 КК України).

Таким чином, правоохоронець опиняється у «пастці відповідальності»:

- З одного боку – ризик покарання за невиконання наказу керівника.
- З іншого боку – ризик кримінального переслідування за порушення прав людини, катування або перевищення влади, якщо наказ буде визнано явно злочинним.

Актуальність детального дослідження цієї проблеми зумовлена також необхідністю імплементації стандартів Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях (наприклад, у справах проти України щодо жорстокого поводження в поліції) неодноразово наголошував: посилення на наказ начальника не може бути виправданням для порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини (заборона катувань). Отже, існує нагальна потреба в розробці чітких критеріїв, за якими працівник правопорядку міг би ідентифікувати злочинність розпорядження, а суди – справедливо оцінювати ступінь вини виконавця.

Метою даної статті є здійснення комплексного теоретико-прикладного аналізу інституту кримінальної відповідальності правоохоронців за виконання явно злочинного наказу або розпорядження, що стосується застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Дослідження спрямоване на встановлення чітких юридичних критеріїв, за якими можливе розмежування правомірної службової субординації від кримінально караної співучасті у злочині.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

Проаналізувати генезу та сучасний стан законодавчого регулювання виконання наказу як обставини, що виключає злочинність діяння (ст. 41 КК України), у специфічних умовах діяльності органів правопорядку.

Визначити змістовне наповнення дефініції «явна злочинність» наказу, виокремивши об'єктивні ознаки (очевидна незаконність мети або способу виконання) та суб'єктивні чинники (рівень правосвідомості та професійної підготовки виконавця).

Дослідити правову природу конфлікту обов'язків правоохоронця: обов'язку беззаперечного підпорядкування керівнику та обов'язку дотримання конституційних гарантій прав людини.

Здійснити юридичний аналіз кваліфікації дій правоохоронців у разі перевищення влади або службових повноважень, вчинених на виконання розпорядження, з урахуванням ролі кожного суб'єкта (організатор, виконавець, пособник).

Вивчити релевантну практику Європейського суду з прав людини (зокрема щодо порушення статей 2 та 3 Конвенції), а також правові позиції Верховного Суду України для формування єдиного підходу до оцінки «виправданості» виконання наказу.

Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та нормативно-правових актів МВС України з метою створення дієвого механізму захисту підлеглого від свавільних наказів керівництва.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації правоохоронцями заходів примусу на виконання наказів, та правові наслідки виходу за межі законності в таких ситуаціях.

Предметом дослідження є норми Кримінального кодексу України, законів «Про Національну поліцію», «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», а також наукові доктрини та судова практика щодо відповідальності за виконання злочинних наказів.

Стан опрацювання проблематики. Питання кримінальної відповідальності за виконання наказу або розпорядження пройшло тривалий шлях еволюції в українській та зарубіжній юридичній думці. Фундаментальні засади розуміння наказу як обставини, що виключає злочинність діяння, закладені у працях представників класичної школи кримінального права, таких як В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Ю.В. Баулін та В.І. Борисов [7; 11]. Зокрема, у дослідженнях Ю.В. Бауліна вперше було системно обґрунтовано умови правомірності виконання наказу, що згодом лягли в основу ст. 41 КК України, де ключовим критерієм звільнення від відповідальності визначено «відсутність усвідомлення злочинності розпорядження».

Специфіку правоохоронної діяльності, що базується на принципах мілітаризованої субординації, крізь призму службових злочинів аналізували такі вчені, як М.І. Хавронюк, П.П. Андрушко та О.О. Дудоров[8;10;13]. У їхніх працях приділено значну увагу розмежуванню «злочинного наказу» та «помилки виконавця». М. І. Хавронюк наголошує на тому, що правоохоронець як спеціальний суб'єкт має підвищений поріг усвідомлення законності, оскільки знання нормативних актів є його професійним обов'язком.

Проблеми застосування заходів примусу та їх правомірності були предметом досліджень О.М. Бандурки, В.С. Венедиктова та Д.В. Колодіна [9]. Автори розглядають заходи примусу не лише як засіб забезпечення правопорядку, а й як зону підвищеного ризику вчинення катувань та перевищення повноважень. Окремий внесок у дослідження превентивних заходів у діяльності поліції зробив М.В. Корнієнко [12], вказуючи на складність юридичної оцінки наказів у ситуаціях масових заворушень.

Міжнародно-правовий контекст та відповідність українського права стандартам ЄСПЛ висвітлювали у своїх роботах С.В. Шевчук та Н.М. Ахтирська. Вони акцентують увагу на тому, що в європейській правовій традиції посилання на «наказ начальника» (superior orders) практично ніколи не є виправданням у справах про порушення права на життя або заборону нелюдського поводження.

Водночас, попри солідний масив напрацювань, ряд аспектів залишається дискусійним та потребує актуалізації:

- Межі дискреції в екстремальних умовах: Більшість авторів розглядають наказ у статичних умовах, тоді як механізм «миттєвої оцінки» злочинності наказу під час динамічних зіткнень залишається поза увагою.

- Цифровізація управління: Сучасні способи передачі наказів (через месенджери, радіоканали, публічні заклики керівництва) створюють нові труднощі для ідентифікації джерела наказу та його змісту.

- Специфіка воєнного стану: Новітні виклики вимагають переосмислення відповідальності за виконання наказів, які віддаються в умовах безпосередньої загрози національній безпеці, де межа між «необхідною жорсткістю» та «злочинним свавіллям» стає найбільш тонкою.

Отже, існуючий стан опрацювання теми свідчить про глибоку теоретичну базу, проте наявність нових викликів та прогалин у практичній площині зумовлює необхідність подальшого дослідження в межах цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальною основою дослідження є частина 4 ст. 41 КК України, яка встановлює, що особа підлягає кримінальній відповідальності за виконання наказу або розпорядження, якщо вона знала про їх явно злочинний характер [2]. У сфері правоохоронної діяльності, де панує принцип суворої субординації, термін «явність» є ключовим запобіжником проти свавілля.

Під «явно злочинним наказом» слід розуміти таке розпорядження керівника, протиправність якого є очевидною, безсумнівною та зрозумілою для виконавця в момент його отримання. При застосуванні заходів примусу (фізичної сили, спецзасобів, зброї) явна злочинність може виражатися у таких формах:

- Очевидна незаконність мети: Наприклад, наказ застосувати вогнепальну зброю проти мирних демонстрантів, які не становлять загрози життю, або наказ «жорстко побити» затриманого для отримання показань. У цих випадках наказ прямо спрямований на вчинення тяжкого злочину (умисне вбивство, катування, перевищення влади).

- Грубе порушення процедурних меж: Коли наказ ігнорує прямі заборони, встановлені статтями 43–46 Закону України «Про Національну поліцію» [3] (наприклад, наказ застосувати спецзасоби до вагітних жінок або осіб з інвалідністю, якщо вони не вчиняють збройного нападу).

- Явна невідповідність способу виконання: Наказ застосувати смертельну силу там, де ситуацію можна вирішити мінімальним фізичним впливом.

Специфіка правоохоронних органів полягає у презумпції законності наказу. Відповідно до Дисциплінарного статуту, правоохоронець має виконувати накази оперативно і чітко. Проте, як свідчить практика ЄСПЛ (зокрема справа «Вергельський проти України»), субординація не може бути виправданням для порушення невідчужуваних прав людини [6].

Кримінально-правова доктрина виділяє два рівні оцінки наказу правоохоронцем [7; 13]:

Об'єктивний рівень: Чи міг би будь-який інший правоохоронець на місці виконавця, маючи аналогічну підготовку, зрозуміти, що наказ є злочинним?

Суб'єктивний рівень: Чи усвідомлювала конкретна особа в конкретних умовах (стрес, обмеження часу, бойова обстановка), що вона вчиняє злочин?

Якщо злочинний характер наказу не був очевидним для підлеглого (наприклад, керівник надав неправдиву інформацію про те, що особа озброєна, і наказав стріляти), такий підлеглий не несе кримінальної відповідальності. У цьому випадку спрацьовує концепція «фактичної помилки», і відповідальність несе виключно особа, яка віддала такий наказ [11].

В теорії кримінального права виконання наказу розглядається як обставина, що виключає злочинність діяння, лише за умови його законності. Проте на практиці правоохоронець часто стикається не з «очевидним злочином», а з «сумнівним розпорядженням». Для мінімізації ризиків кримінальної відповідальності та забезпечення законності, алгоритм дій має базуватися на принципах, закладених у Законі «Про державну службу» [4] та відомчих статутах, але адаптованих до кримінально-правових реалій:

- Право на уточнення та письмове підтвердження: Якщо наказ викликає сумніви щодо його законності, підлеглий має право вимагати його письмової фіксації. У кримінально-правовому аспекті наявність письмового наказу не знімає відповідальності за «явну злочинність», але є ключовим доказом при визначенні ролі кожного співучасника (організатора та виконавця).

- Механізм «рапорту про незгоду»: Офіційне задокументовування своєї позиції перед виконанням сумнівного (але не явно злочинного) наказу може слугувати доказом відсутності прямого умислу на вчинення злочину у виконавця.

- Абсолютна відмова: У разі отримання явно злочинного наказу (наприклад, наказ про позасудову розправу), єдиним правомірним варіантом поведінки є відмова від його виконання. Слід наголосити, що ст. 41 КК України де-факто встановлює пріоритет норм Кримінального кодексу над будь-якими відомчими інтересами.

При застосуванні заходів примусу на виконання злочинного наказу виникає складна модель співучасництва:

Керівник (Суб'єкт, що видав наказ): Кваліфікується як організатор (ч. 3 ст. 27 КК) або інтелектуальний пособник. Якщо він використовує підлеглого, який не усвідомлює злочинності наказу (фактична помилка), керівник стає опосередкованим виконавцем.

Підлеглий (Виконавець): Якщо наказ був явно злочинним, підлеглий відповідає як співвиконавець злочину (наприклад, за ст. 365 «Перевищення влади» або відповідними статтями проти життя та здоров'я) [2;8].

Обставини, що пом'якшують відповідальність: Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 66 КК України, вчинення злочину на виконання наказу або розпорядження, які не були явно злочинними (але виявилися такими), може бути визнано обставиною, що пом'якшує покарання, якщо особа все ж підлягає відповідальності [2].

Особливої уваги потребує ситуація застосування примусу в умовах бойових дій або безпосередньої відсічі агресії. У таких випадках поняття «явної злочинності» звужується. Наприклад, наказ про застосування зброї в умовах неясності статусу особи (комбатант чи цивільний) часто розцінюється крізь призму «виправданого ризику» (ст. 42 КК) або «крайньої необхідності» (ст. 39 КК) [2; 14].

Проте, міжнародне гуманітарне право та національний Кримінальний кодекс залишають незмінним табу: наказ на вчинення воєнних злочинів, мародерства або насильства над цивільним населенням завжди є явно злочинним, і його виконання правоохоронцем тягне за собою найсуворішу відповідальність без права на виправдання субординацією.

Для повноти дослідження необхідно звернутися до правових позицій вищих судових інстанцій та міжнародних стандартів, які формують вектор правозастосування у справах про відповідальність правоохоронців.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ)

ЄСПЛ послідовно дотримується позиції, що державні інтереси чи накази керівництва не можуть стояти вище за фундаментальні права людини.

- Справа «Карабет та інші проти України»: Суд наголосив, що застосування сили до ув'язнених, які не чинили опору, навіть за наказом адміністрації установи, є порушенням ст. 3 Конвенції (заборона катувань). Будь-який правоохоронець повинен розуміти, що наказ, який веде до нелюдського поводження, є неправомірним за своєю суттю [5].

- Справа «Балицький проти України»: Суд вказав на недопустимість використання доказів, отриманих внаслідок жорстокого поводження, навіть якщо виконавці діяли в межах «оперативної доцільності», визначеної керівництвом [6].

Вітчизняна судова практика

В українських судах справи щодо виконання злочинних наказів часто пов'язані зі ст. 365 КК України (перевищення влади).

● Аналіз вироків щодо подій на Майдані (2013-2014 рр.): Це найбільш показовий масив судових рішень. Суди чітко артикулювали, що наказ застосовувати вогнепальну зброю проти беззбройних громадян є явно злочинним. Навіть за умов перебування у спецпідрозділі з жорсткою дисципліною, правоохоронець зберігає «інтелектуальний фільтр» і зобов'язаний відмовитися від вбивства [10].

● Сучасна практика (Верховний Суд): У своїх постановах ВС зазначає, що для кваліфікації за ст. 41 КК важливо встановити, чи мав виконавець реальну можливість усвідомити злочинність наказу. Якщо наказ був завуальований під законну операцію (наприклад, «затримання небезпечного терориста», який насправді був цивільним опонентом), і виконавець не міг перевірити інформацію, відповідальність покладається лише на того, хто надав неправдиві дані та наказ [8].

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що інститут кримінальної відповідальності правоохоронців за виконання явно злочинного наказу є критично важливим механізмом балансування між державною ієрархією та захистом фундаментальних прав людини. У сучасній правовій доктрині України принцип суворої субординації в органах правопорядку остаточно втратив характер абсолютної покори, трансформувавшись у модель «розумного підпорядкування», де правоохоронець виступає не як інструмент у руках керівника, а як автономний суб'єкт права, наділений інтелектуальним фільтром законності.

Ключовим елементом правової оцінки дій виконавця залишається категорія «явності» злочинного характеру розпорядження, яка повинна трактуватися як об'єктивна характеристика, що ґрунтовно базується на професійних стандартах та етичних межах правоохоронної діяльності. Якщо наказ передбачає посягання на життя, здоров'я чи людську гідність поза межами, визначеними законом, він априорі вважається явно злочинним для особи з відповідною фаховою підготовкою. Це нівелює можливість використання субординації як «юридичного щита» від правосуддя.

Персональна кримінальна відповідальність виконавця поруч із організатором наказу створює систему колективних запобіжників проти системного насильства та свавілля. Водночас для ефективного функціонування цієї моделі держава має забезпечити правоохоронцям реальні механізми захисту від дисциплінарного тиску у разі правомірної відмови від виконання сумнівних розпоряджень. Зрештою, сталість правового порядку та довіра суспільства до правоохоронної системи можливі лише тоді, коли обов'язок дотримання закону та поваги до людської гідності завжди превалюватиме над корпоративною дисципліною чи поточною службовою доцільністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19>.
5. Справа «Карабет та інші проти України» (Заяви № 28958/05 та ін.): Рішення Європейського суду з прав людини від 17.01.2013 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115851>.
6. Справа «Вергельський проти України» (Заява № 19301/05): Рішення Європейського суду з прав людини від 12.03.2009 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91745>.
7. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 448 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIY/Baulin_2004.pdf.
8. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 12-те вид. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 1104 с. URL: <https://yuricom.com/product/naukovo-praktychnyj-komentar-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-12-te-vyd/>.
9. Бандурка О.М. Адміністративний процес: підручник. Харків: Вид-во ХНУВС, 2018. 316 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3685>.

10. Андрушко П.П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 224 с. URL: <https://library.knu.ua/php/ukr/catalog/record/564321>.
11. Борисов В.І., Пащенко О.О. Кримінальна відповідальність за виконання наказу або розпорядження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 34–45. URL: http://pbc.org.ua/index.php/pbc/article/view/27_4.
12. Корнієнко М.В. Застосування поліцейських заходів примусу: теорія та практика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. С. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-124X.2019.2.18>.
13. Дудоров О.О. Виконання наказу в кримінальному праві: окремі аспекти теорії та практики. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 15–30. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.95.15-30>.
14. Степанюк Р.Л. Проблеми застосування заходів примусу в діяльності правоохоронних органів України. *Право і безпека*. 2020. № 1. С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.12>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Красько М.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0